

УДК 621.21

Ю. А. Буренніков, к. т. н., проф.;

Л. Г. Козлов, к. т. н., доц.;

С. В. Репінський, асп.

ВИБІР ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ГІДРОПРИВОДОМ З НАСОСОМ ЗМІННОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО СТІЙКОСТІ

Запропоновано розрахункову схему автоматичного регулятора насоса змінної продуктивності, що використовує спосіб комбінованого керування, який забезпечує стабілізацію витрати від насоса, а також роботу насоса з постійною потужністю. Розроблено математичну модель запропонованої системи. Визначено вплив конструктивних параметрів системи керування на динамічні характеристики і стійкість змінних, що описують стан системи керування. Встановлено сполучення конструктивних параметрів регулятора, яке забезпечує стійку роботу та необхідні показники якості перехідних процесів у всьому діапазоні функціонування гідроприводу як під час роботи регулятора витрати, так і під час роботи регулятора тиску.

Аксіально-поршневі насоси зі змінним робочим об'ємом все частіше стають найважливішими компонентами гідравлічних приводів. Разом з тим тенденції розвитку гідроприводів, викликані прагненням розробників гідрообладнання до підвищення ККД гідроприводу і реалізації можливостей гідроавтоматики для дистанційного керування, вимагають удосконалення можливостей регулювання аксіально-поршневими насосами за допомогою використання автоматичних регуляторів. Всі ці тенденції і вимоги ведуть до підвищення ефективності, збільшення питомої потужності і зростання універсальності гідравлічних приводів [1, 2].

В проектуванні і розробці автоматичних регуляторів для насосів змінного робочого об'єму на передній план висувається необхідність визначення впливу різних параметрів регулятора і регульованого насоса на показники якості перехідного процесу і стійкість системи. Головною метою розробників цього проекту є вибір параметрів системи керування насосом змінної продуктивності

на основі дослідження його показників якості перехідного процесу і стійкості.

Розроблена авторами розрахункова схема автоматичного регулятора насоса змінної продуктивності, що об'єднує спосіб комбінованого керування, при якому забезпечується стабілізація витрати від насоса, а також робота насоса з постійною потужністю показана на рис. 1 [3—5]. Такий регулятор повністю відповідає вимогам, поставленим до регуляторів насосів нового покоління.

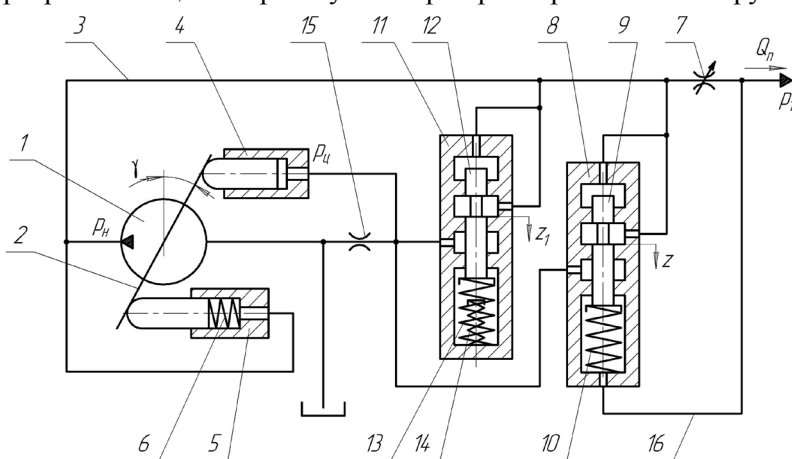

Рис. 1. Розрахункова схема системи керування насосом змінної продуктивності

Схема включає аксіально-поршневий насос змінного робочого об'єму 1, регульований дросель 7, регулятор витрати 8 з золотником 9 та пружиною 10, який підключений до гідролінії 3 та 16 і керує потоком, що надходить з гідролінії 3 в поршень керування 4. Планшайба 2 насоса знаходиться під впливом дії поршнів 4, 5 і пружини 6. На зливі з поршня керування 4 встановлений дросель 15. Регулятор тиску 11 з золотником 12 і пружинами 13 та 14 обмежує значення максимального тиску в напірній гідролінії і забезпечує роботу насоса в режимі постійної потужності.

У встановленому режимі система керування працює таким чином. Тиск p_H і p_I , а також зусилля пружини 10 впливаючи на золотник 9, визначають таке його положення, при якому тиск p_{II} в поршні 4 урівноважує на планшайбі 2 момент, що створений тиском p_H в поршні 5 разом з пружиною 6. Пружина 10 підбирається таким чином, щоб могла підтримувати постійний перепад тиску на дроселі 7. При значному рості величини тиску p_H спрацьовує регулятор тиску 11 з золотником 12, пружинами 13 та 14 і робоча рідина надходить до поршня керування 4, переводячи планшайбу 2 так, що насос працює в режимі постійної потужності.

Згідно з розрахунковою схемою математична модель системи керування насосом змінної продуктивності включає рівняння сил і моментів, які діють на регулюючі елементи системи і рівняння нерозривності потоків для відповідних ліній. Рівняння математичної моделі складені з такими припущеннями: довжина гідролінії мала, тому вважалось, що вплив гідравлічних втрат і хвильових процесів на динаміку приводу незначний; температура робочої рідини постійна; податливості порожнин і стисненість робочої рідини враховувались як усереднені величини для розглянутих діапазонів змін тиску; коефіцієнти витрати через дросельні і золотникові елементи постійні; режими роботи системи керування — безкавітаційні; гідродинамічні сили, що діють на золотники регулятора, і їх маси не враховувались. З урахуванням прийнятих припущень рівняння математичної моделі системи керування насосом мають вигляд

$$\frac{\pi d_7^2}{4} d_8 k n \operatorname{tg} \gamma = \mu f_{дп} \sqrt{\frac{2(p_H - p_I)}{\rho}} \operatorname{sign}(p_H - p_I) + \mu f(z) \sqrt{\frac{2(p_H - p_{II})}{\rho}} \operatorname{sign}(p_H - p_{II}) + \mu f_1(z_1) \sqrt{\frac{2(p_H - p_{II})}{\rho}} \operatorname{sign}(p_H - p_{II}) + \beta_1 W_H \frac{dp_H}{dt}; \quad (1)$$

$$I \frac{d^2 \gamma}{dt^2} = p_H F_5 \ell - p_{II} F_4 \ell + M_C - b_\gamma \frac{d\gamma}{dt}; \quad (2)$$

$$b_p \frac{dz}{dt} = -p_I f_p - c_p (z_p + z) - p_H f_p - T_p \operatorname{sign} \frac{dz}{dt}; \quad (3)$$

$$b_{p1} \frac{dz_1}{dt} = p_H f_{p1} - c_{p1} (z_{p1} + z_1) - T_{p1} \operatorname{sign} \frac{dz_1}{dt}; \quad (4)$$

$$\begin{aligned} \mu f(z) \sqrt{\frac{2(p_H - p_{II})}{\rho}} \operatorname{sign}(p_H - p_{II}) + \mu f_1(z_1) \sqrt{\frac{2(p_H - p_{II})}{\rho}} \operatorname{sign}(p_H - p_{II}) = \\ = \mu f_0 \sqrt{\frac{2p_{II}}{\rho}} + \beta_2 W_{II} \frac{dp_{II}}{dt}. \end{aligned} \quad (5)$$

де p_H — тиск на виході насоса; γ — кут повороту планшайби насоса; p_{II} — тиск в поршні керування положенням планшайби насоса; p_I — тиск навантаження на виконавчому гідродвигуні; F_4 — площа поршня керування 4; F_5 — площа поршня керування 5; I — момент інерції планшайби насоса; b_γ — коефіцієнт кінематичної в'язкості планшайби насоса; d_7 — діаметр поршнів насоса; d_8 — діаметр розміщення поршнів в роторі насоса; k — кількість поршнів насоса; n — частота обертання вала насоса; ℓ — плече дії керувальних циліндрів на

планшайбу насоса; M_C — момент опору планшайби насоса, що обчислювався за нижче наведеною формулою в Н·м [4, 5];

$$M_C = 26,4 - 3,2 \left(\frac{P_H - 9 \cdot 10^6}{7 \cdot 10^6} \right) - 9,9 \left(\frac{Q_{II} - 0,67 \cdot 10^{-3}}{0,5 \cdot 10^{-3}} \right) - 2,2 \left(\frac{P_H - 9 \cdot 10^6}{7 \cdot 10^6} \right) \left(\frac{Q_{II} - 0,67 \cdot 10^{-3}}{0,5 \cdot 10^{-3}} \right);$$

Q_{II} — витрата робочої рідини, що надходить до виконавчого гідродвигуна; z — величина переміщення золотника 9 регулятора витрати 8; z_1 — величина переміщення золотника 12 регулятора

тиску 11; $f_p = \frac{\pi d_p^2}{4}$ — площа торців золотника 9 регулятора витрати 8; d_p — діаметр торців золо-

тника 9 регулятора витрати 8; $f_{p1} = \frac{\pi d_{p1}^2}{4}$ — площа торців золотника 12 регулятора тиску 11; d_{p1}

— діаметр торців золотника 12 регулятора тиску 11; c_p — жорсткість пружини 10 регулятора витрати 8; c_{p1} — сумарна жорсткість пружин 13 та 14 регулятора тиску 11; z_p, z_{p1} — початкові

величини стиснення пружин регулятора витрати 8 і тиску 11 відповідно; $f(z), f_1(z_1)$ — площі відкриття робочих вікон регулятора витрати 8 і тиску 11 відповідно; b_p, b_{p1} — коефіцієнти кінематичної в'язкості золотників регулятора витрати і тиску відповідно; T_p, T_{p1} — сили сухого тертя золотників регулятора витрати і тиску відповідно; ρ — густина робочої рідини; μ — коефіцієнт витрати через дроселюючі елементи; $f_{др}$ — площа відкриття робочого вікна регульованого дроселя 7; f_0 — площа відкриття робочого вікна дроселя 15 в зливній гідролінії поршня керування

планшайбою насоса; W_H — об'єм робочої рідини в ділянці гідролінії нагнітання, що прилягає до насоса; W_{II} — об'єм робочої рідини в поршні керування планшайбою насоса і ділянці гідролінії, що прилягає до нього; β_1, β_2 — сумарні коефіцієнти стиснення робочої рідини об'ємами W_H і W_{II} відповідно.

Величини відкриття робочих вікон золотників регулятора витрати і тиску відповідно апроксимувалися виразами

$$f(z) = 0,1 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2, \text{ якщо } 0 \leq z \leq z_{\min};$$

$$f(z) = k_z z, \text{ якщо } z_{\min} \leq z \leq z_{\max};$$

$$f_1(z_1) = 0,1 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2, \text{ якщо } 0 \leq z_1 \leq z_{1\min};$$

$$f_1(z_1) = k_{z1} z_1, \text{ якщо } z_{1\min} \leq z_1 \leq z_{1\max};$$

де $z_{\min}, z_{1\min}$ — величини переміщення золотника, при якому відкривається дросельна щілина регулятора витрати і тиску відповідно; $z_{\max}, z_{1\max}$ — величини переміщення золотника, при якому закривається дросельна щілина регулятора витрати і тиску відповідно; k_z, k_{z1} — коефіцієнти площі відкриття робочих вікон регулятора витрати 8 і тиску 11 відповідно.

Система рівнянь, що описує поведінку системи керування насосом змінної продуктивності, досліджувалась за допомогою програмного пакета MATLAB Simulink. Отриманий перехідний процес в системі дозволив визначити динамічні характеристики змінних, що описують стан системи керування. Тиск на виході насоса p_H , кут повороту планшайби насоса γ , тиск робочої рідини в поршні керування положенням планшайби насоса p_{II} , величина переміщення золотника регулятора подачі z і величина переміщення золотника регулятора тиску z_1 розглядалися як змінні, що описують стан системи керування насосом змінної продуктивності.

В результаті аналізу і обробки даних отриманих за допомогою математичної моделі складено зведену таблицю, в якій визначено вплив основних конструктивних параметрів регулятора на показники якості перехідного процесу і стійкість змінних стану системи керування.

Вплив основних параметрів регулятора на динамічні характеристики змінних стану системи

Параметри регулятора	Значення (діапазон зміни)	Одиниця вимірювання	Вплив на динамічні характеристики				
			Стійкість	t_p	k	σ	
d_p	$(4,0...10,0) \cdot 10^{-3}$	м	+	-	-	++	
d_{p1}	$(4,0...10,0) \cdot 10^{-3}$	м	++	++	++	++	
c_p	$(0,8...4,0) \cdot 10^4$	Н/м	+	+	-	++	
c_{p1}	$(3,0...10,0) \cdot 10^4$	Н/м	+	++	++	++	
k_z	$(0,5...4,0) \cdot 10^{-3}$	м	+	++	++	+	
k_{z1}	$(0,25...4,0) \cdot 10^{-3}$	м	+	+	++	-	
b_p	5...1000	Н·с/м	+	++	+	+	
b_{p1}	5...1000	Н·с/м	+	-	-	-	
f_0	при роботі РВ	$(0,5...1,5) \cdot 10^{-6}$	м ²	++	+	-	+
	при роботі РТ			++	++	+	+

Примітки. «++» — сильно впливає (70...100 %); «+» — помітно впливає (30...70 %); «-» — слабо впливає (5...30 %); «0» — не впливає (до 5 %).

Час регулювання в гідروприводі t_p визначається за моментом входження величини змінної в $\pm 5\%$ коридор відносно усталеного значення відповідної змінної.

Перерегулювання в гідроприводі визначалося за формулою

$$\sigma = \frac{A_{\max}}{A} \cdot 100\%,$$

де $A_{\max}$ — максимальне значення змінної, яка описує стан гідроприводу; A — усталене значення змінної.

На рис. 2 показані залежності показників якості перехідного процесу, а саме часу регулювання t_p , коливальності k і перерегулювання σ , однієї зі змінних стану системи керування, а саме тиску на виході насоса p_H , від основних параметрів регулятора.

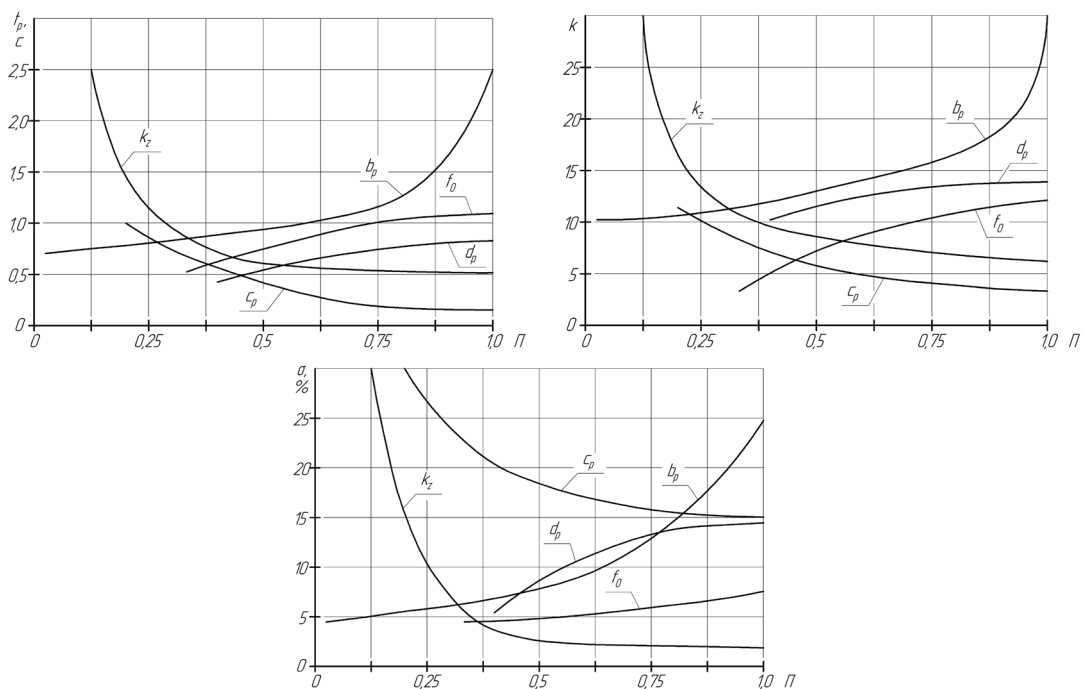

Рис. 2. Вплив основних параметрів регулятора на час регулювання, коливальність і перерегулювання

На рисунках по осі абсцис відкладено значення безрозмірних параметрів $\Pi = \Pi_{\text{д}}/\Pi_{\text{max}}$, де $\Pi_{\text{д}}$ — дійсне поточне значення параметрів, Π_{max} — максимальне значення параметрів. Максимальні значення параметрів мали величини рівні верхнім границям з діапазону зміни параметрів, що наведені в табл. Крім параметру b_p , максимальне значення якого було рівним $b_p = 200 \text{ Н}\cdot\text{с}/\text{м}$. Найбільше впливають на показники якості перехідного процесу такі параметри регулятора: k_Z , b_p і c_p . Наведені результати можуть бути використані при проектуванні системи керування насосом змінної продуктивності з заданими динамічними характеристиками. Так, за підвищених вимог до швидкодії можна рекомендувати збільшення жорсткості пружини c_p і коефіцієнта площі відкриття робочого вікна k_Z регулятора витрати, зменшення коефіцієнта кінематичної в'язкості b_p і діаметра d_p золотника регулятора витрати а також зменшення площі відкриття f_0 робочого вікна дроселя в зливній гідролінії поршня керування планшайбою насоса.

Стійкість роботи системи керування гідроприводом з насосом змінної продуктивності визначається за видом перехідного процесу в гідроприводі при зміні тиску p_1 на вході виконавчого гідродвигуна і площі відкриття робочого вікна регульованого дроселя $f_{\text{др}}$, що визначають навантаження і швидкість руху виконавчого гідродвигуна. Стійким вважався перехідний процес, при якому невинно зменшувалася амплітуда коливань змінних, що описують стан системи керування гідроприводом з регульованим насосом.

На рис. 3 показаний вплив на стійкість в координатах $p_1 - f_{\text{др}}$ таких конструктивних параметрів регулятора витрати як d_p , b_p , k_Z і f_0 . При побудові областей стійкості штриховка була направлена в сторону стійкої області.

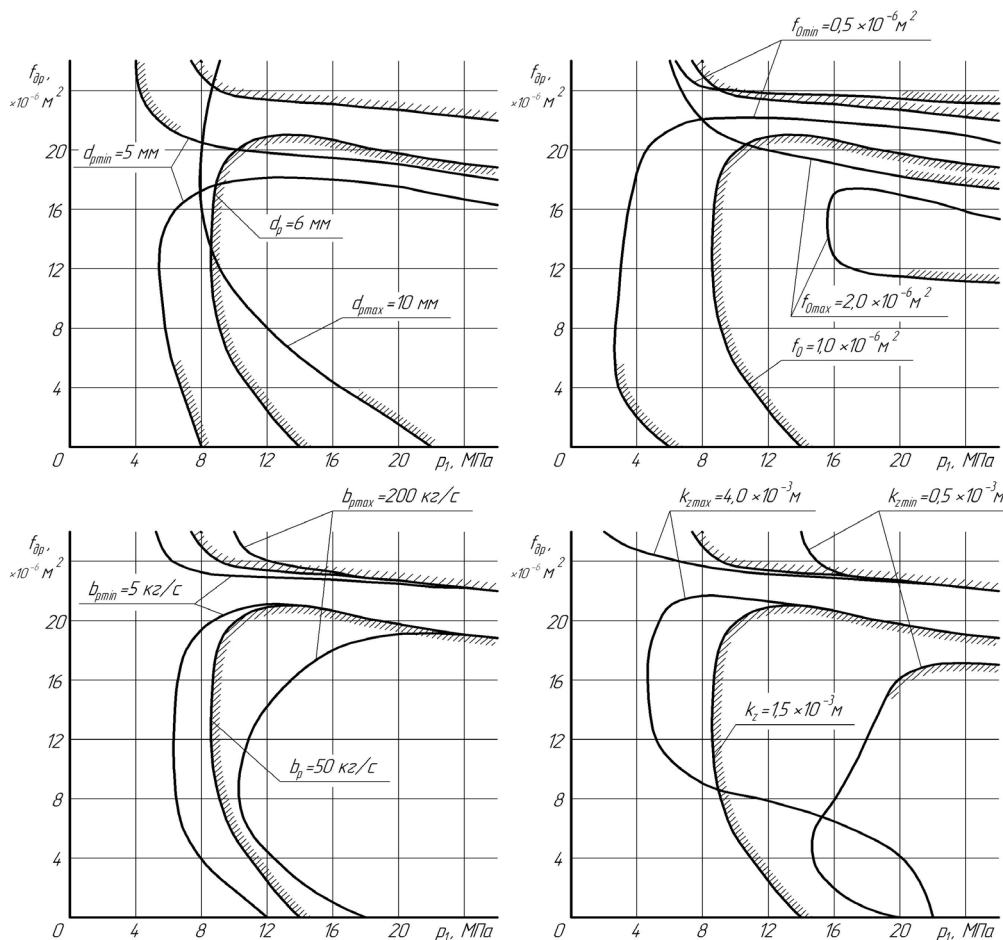

Рис. 3. Вплив параметрів системи керування насосом змінної продуктивності на розміщення межі стійкості системи керування (при роботі регулятора витрати)

Найпомітніший вплив на стійкість має величина f_0 . При зменшенні величини площі відкриття робочого вікна дроселя f_0 на зливі з поршня керування положенням планшайби насоса до $0,5 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$ зона стійкої роботи суттєво розширюється. Величина b_p також має значний вплив на стійкість. Зменшення величини b_p у діапазоні від 5 до 50 Н·с/м забезпечує розширення стійкої роботи гідроприводу. Розширення зони стійкої роботи можна досягти також за рахунок зменшення діаметра золотника регулятора витрати d_p у діапазоні від 5 до $6 \cdot 10^{-3} \text{ м}$ і збільшення коефіцієнта площі відкриття робочого вікна регулятора витрати k_z до $4,0 \cdot 10^{-3} \text{ м}$.

Отримані залежності дали можливість визначити сукупність конструктивних параметрів регулятора витрати для стійкої роботи системи керування насосом змінної продуктивності в усьому діапазоні зміни величини подачі і тиску на виконавчому гідродвигуні. Зокрема, при сполученні параметрів регулятора витрати, що змінюються в межах $d_p = 5 \dots 6 \text{ мм}$; $f_0 = (0,5 \dots 1,0) \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$; $b_p = 5 \dots 20 \text{ Н} \cdot \text{с} / \text{м}$; $k_z = (1,5 \dots 4,0) \cdot 10^{-3} \text{ м}$, система керування насосом змінної продуктивності з автоматичним регулятором стійка в усьому діапазоні функціонування гідроприводу.

На рис. 4 показаний вплив на стійкість в координатах $p_H - Q_n$ таких конструктивних параметрів регулятора тиску як d_{p1} , b_{p1} , k_{z1} і f_0 .

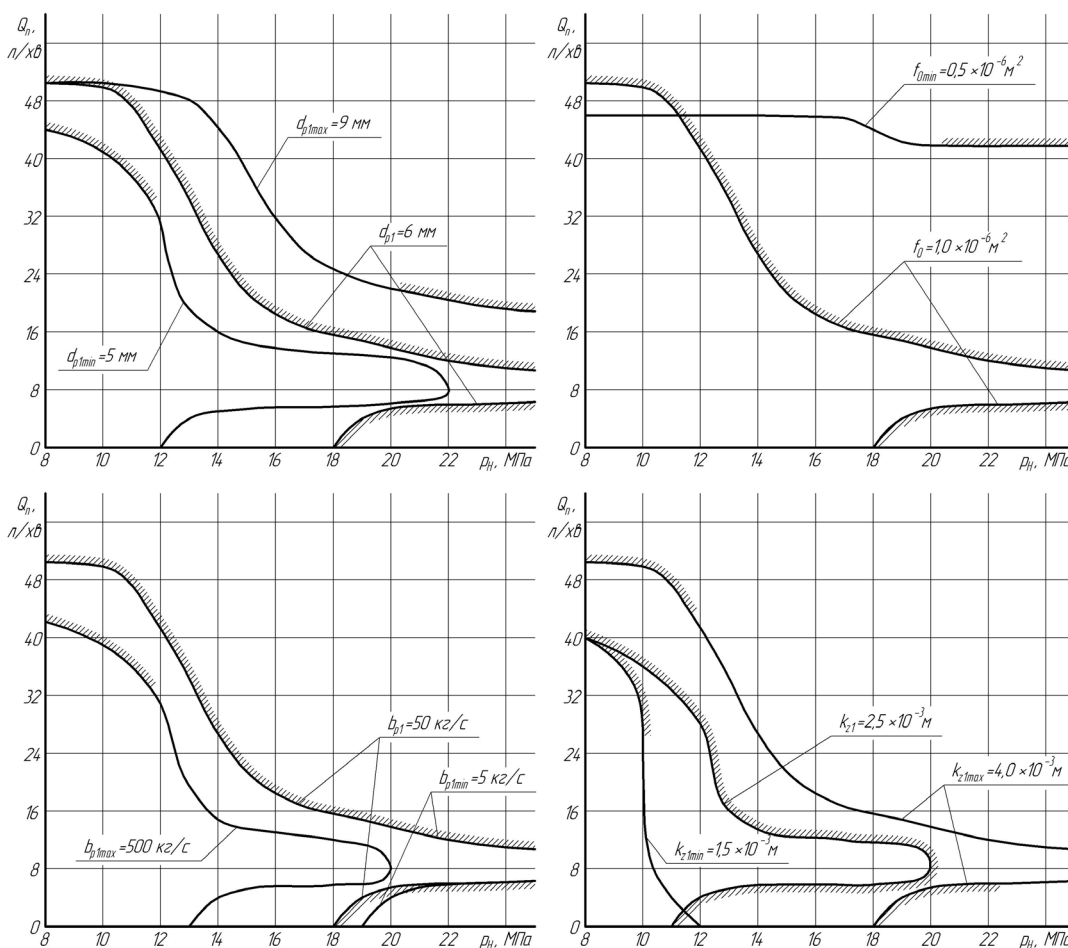

Рис. 4. Вплив параметрів системи керування насосом змінної продуктивності на розміщення меж стійкості системи керування (під час роботи регулятора тиску)

Найпомітніший вплив на стійкість системи керування гідроприводом при роботі регулятора тиску, як і при роботі регулятора витрати має величина f_0 , але характер впливу f_0 при роботі регуляторів витрати і тиску різний. При збільшенні величини площі відкриття робочого вікна дроселя f_0 на зливі з поршня керування положенням планшайби насоса в діапазоні від $1,0$ до $1,5 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$ зона стійкості при роботі регулятора тиску суттєво розширюється на відміну від роботи регулято-

ра витрати, де зона стійкості збільшується при зменшенні величини f_0 до $0,5 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$. У зв'язку з різним характером впливу величини f_0 на стійкість при роботі регуляторів тиску і витрати, визначено що в діапазоні зміни величини f_0 від 0,8 до $1,2 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$ забезпечується достатньо широкий діапазон стійкої роботи гідроприводу як при роботі регулятора витрати, так і при роботі регулятора тиску.

Коефіцієнт кінематичної в'язкості золотника регулятора тиску b_{p1} також має значний вплив на стійкість. Для забезпечення стійкої роботи системи керування гідроприводом необхідно, щоб величина $b_{p1} > 50 \text{ Н} \cdot \text{с}/\text{м}$. Розширення зони стійкої роботи можна досягти також за рахунок зменшення діаметра золотника регулятора тиску d_{p1} у діапазоні від 5 до $6 \cdot 10^{-3} \text{ м}$ і зменшення коефіцієнта площі відкриття робочого вікна регулятора тиску k_{z1} до $1,5 \cdot 10^{-3}$ м.

Отримані залежності дали можливість визначити сполучення конструктивних параметрів регулятора тиску для стійкої роботи системи керування насосом змінної продуктивності у всьому діапазоні зміни величини подачі до виконавчого гідродвигуна і тиску на виході насоса. Зокрема, при сполученні параметрів регулятора тиску, що змінюються в межах $d_{p1} = 5 \dots 6 \text{ мм}$; $f_0 = (1,0 \dots 1,5) \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$; $b_{p1} = 50 \dots 500 \text{ Н} \cdot \text{с}/\text{м}$; $k_{z1} = (0,5 \dots 2,5) \cdot 10^{-3}$ м, система керування насосом змінної продуктивності з автоматичним регулятором стійка у всьому діапазоні функціонування гідроприводу.

Висновки

Розроблено математичну модель системи керування насосом змінної продуктивності з автоматичним регулятором, який забезпечує стабілізацію витрати насоса та роботу насоса з постійною потужністю. На основі дослідження і аналізу показників якості перехідного процесу і стійкості запропонованої системи керування насосом змінної продуктивності визначено сполучення конструктивних параметрів регулятора, а саме $d_p = 5 \dots 6 \text{ мм}$; $d_{p1} = 5 \dots 6 \text{ мм}$; $f_0 = 0,8 \dots 1,2 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$; $b_p = 20 \dots 50 \text{ кг}/\text{с}$; $b_{p1} = 50 \dots 500 \text{ Н} \cdot \text{с}/\text{м}$; $k_z = 1,5 \dots 4,0 \cdot 10^{-3}$ м; $k_{z1} = (0,5 \dots 2,5) \cdot 10^{-3}$, яке забезпечує задані динамічні характеристики і стійку роботу системи керування насосом змінної продуктивності в усьому діапазоні функціонування як при роботі регулятора витрати, так і при роботі регулятора тиску.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Свешников В. К. Аксиально-поршневые насосы в современных гидроприводах // Гидравлика и пневматика: Информационно-технический журнал. — 2005. — № 18. — С. 8—12.
2. Франц Вайнгартен. Аксиально-поршневые насосы // Гидравлика и пневматика: Информационно-технический журнал. — 2004. — № 15. — С. 10—14.
3. Буренніков Ю. А., Козлов Л. Г., Репінський С. В. Удосконалення схем регуляторів подачі насосів гідросистем, чутливих до навантаження, та їх статичні характеристики // Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2004. — № 5. — С. 88—92.
4. Ju. Burennikov, L. Kozlov, S. Repinskiy, G. Kozlova Modelling of the variable-displacement pump control system using MATLAB Simulink software package // Tehnomus XIII: Tehnologii și produse noi în construcția de mașini: a XIII-a Conferință Științifică cu participare internațională – Universitatea «Ștefan cel Mare» Suceava. Facultatea de Inginerie Mecanică – Suceava: Editura Universității din Suceava, 2005. — P. 516—520.
5. Буренніков Ю. А., Козлов Л. Г., Репінський С. В. Моделирование системы керування насосом змінної продуктивності за допомогою програмного пакета MATLAB Simulink // Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. — 2006. — № 1(5). — С. 89—93.

Буренніков Юрій Анатолійович — професор, **Козлов Леонід Геннадійович** — доцент, **Репінський Сергій Володимирович** — аспірант.

Кафедра технології та автоматизації машинобудування, Вінницький національний технічний університет